

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

(KMUEFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 09 Ekim 2020

Gönderim Tarihi: 31 Ağustos 2020
Yayımlanma Tarihi: 15 Aralık 2020

Atıf Künyesi: Reis, Ö. (2020). “Kemal Tahir’in Köyün Kamburu Romanına Engelliliğin Sosyal Modelinden Bakmak”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 160-173.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.788474>

KEMAL TAHİR’İN KÖYÜN KAMBURU ROMANINA ENGELLİLİĞİN SOSYAL MODELİNDEN BAKMAK

Özgül REİS*

Öz

Bu çalışmada, Dünya nüfusunun büyük bir bölümünü ilgilendiren bir gerçeklik olan engelli olma durumu, Kemal Tahir’in *Köyün Kamburu* adlı eseri üzerinden ele alınacaktır. Çalışma, 2007 yılında tamamlanmış sosyolojik bir çalışma ve 1959 yılında kaleme alınmış bir edebi eser ile Türkiye’deki engellilik olgusunu ele alan detaylı, bilimsel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu çalışmanın amacı, sosyolojik bir çalışmanın sonuçlarını, bir edebi eser örgüsü içerisinde ele alınan olaylar ve tutumlar ile karşılaştırmak ve edebi eserin engelliliği yazınsallaştırma biçimini incelemektir. Farklı zaman diliminden ve türden eserlerin seçilmesi, hem edebi eserin güncelliğini koruması hem de konunun geniş bir zaman dilimini ilgilendirmesinin bir avantajıdır. Sosyolojik çalışmanın anket sonucunda ulaşıldığı bilgiler sadece o gün için geçerli cevaplar değil, tarihsel ve kültürel birikimin o güne yansımalarıdır. Dolayısıyla çalışmanın sonunda ulaşılmaması gereken cevaplardan biri de bu iki eserde hangi değerlerin benzer, hangilerinin farklı olduğudur. Bilim ve sanatın ortak paydasından hareketle, bu çalışma, Türk kültüründe engelliliğin alımlanışını gözler önüne koyacaktır. Bu hedef doğrultusunda engellilik çalışmalarında önemli bir konuma sahip olan sosyal model çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Edebi eserin, engelliliğin sosyal modelinin temel vurgusunu içerdiği görülmektedir. Seçilen çalışmaların farklı coğrafyalardan ve farklı disiplinlerden olmasına rağmen bu ortak noktaların var olması, engelliliğin evrensel bir deneyim olarak adlandırılmasına yol açar. Bir diğer ortak nokta ise sosyolojik çalışmanın aktardığı engelli bireylerin deneyimlerinin, edebi eserin ana karakterin gelişim sürecinde de söz konusu olmasıdır. Bu deneyimler özetle engelli bireylerin dışlanması, acınması, utanılması, alay edilmesi, cinsel kimliğinin yok sayılması, aciz görülmesi ve suistimal edilmesi olarak sunulabilir.

Anahtar Sözcükler: Engellilik, Edebiyat, Karşılaştırma, Engelliliğin Sosyal Modeli, Kemal Tahir, Köyün Kamburu.

Looking at Kemal Tahir's Novel of *Köyün Kamburu* from the Social Model of Disability

Abstract

In this study, the situation of being disabled, a fact that concerns a large part of the world will be discussed through Kemal Tahir's work titled *Köyün Kamburu*. This study takes a detailed scientific approach in discussing the phenomenon of disability in Turkey through a sociological study done in 2007, with reference to a literary work penned in 1959. The aim of this study is to compare the results of the 21st century sociological survey with that of events and attitudes expressed in a 20th century literary work and to examine the way disability is literalized. Selecting works stemming from different time periods and genres offers two-pronged advantage of both keeping the state of literary work up-to-date, as well as maintaining the subject's relevance across a broader period. The information obtained by the sociological survey does not merely reflect answers, which are valid in that period, but also reflects historical and cultural accumulation up until that time. The goal at the end of this study is to examine which values are similar and which are different in these two works. Based on the common ground of science and arts, this study aims to reveal the perception of disability in Turkish culture. In line with this goal, the social model, which has an important place in disability studies, has been accepted as the starting point. It seems that the literary work emphasizes mainly on the social

* Arş. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Aksaray/Türkiye. E-posta: ozgulsezzer@outlook.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3517-5372>.

** Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM’ın danışmanlığında yazılan “*Türk ve Alman Edebiyatından Seçilen Eserlerde Engelli Karakterlerin Sunuluş Biçimleri (Kemal Tahir – Köyün Kamburu, Hasan Ali Toptaş – Sonsuzluğa Nokta, Stefan Zweig – Ungeduld Des Herzens, Günter Grass - Blechtrommel)*” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

model of disability. Although the selected studies are from different geographies and disciplines, the existence of these common points allows the interpretation of disability as a universal experience. Additionally, another common point is that the experiences of people with disabilities, as conveyed by the sociological survey, are also included in the development of the main character of the literary work. These experiences are presented in the form of social exclusion, pity, shame and ridicule, neglect of their sexual identity, incapacity as well as the abuse of disabled individuals.

Keywords: Disability, Literature, Comparison, Social Model of Disability, Kemal Tahir, Köyün Kamburu.

Giriş

Engelli bireylerin tarih boyunca toplumsal ilişkilerde olumsuz tutum ve davranışlar ile sık sık karşı karşıya kaldığı bilinmektedir (Braddock ve Parish, 2001, s. 35). Olumsuz adlandırmalar ve içinde buldukları dezavantajlı konum, özünde bir hak arayışı olan engellilik hareketinin ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Tüm dünyada ses getiren, 1960'lı yıllarda sistematik bir çalışma alanı olarak ortaya çıkan *Disability Studies* başlığı altında toplanabilecek bu yeni çalışma alanı, engelli olma deneyiminin insani bir zenginliği kapsadığını ve tek yönlü bir bakış açısının hâkimiyeti ile yaşanan bu deneyimi her yönüyle aktaramayacağı vurgusunu da gözler önüne sermiştir. Söz konusu bu çalışmada da, engelli bir kahraman çerçevesinde gelişen olayları anlatan ve ilk basımı 1959 yılında gerçekleştirilen *Köyün Kamburu* isimli roman, engellilik çalışmaları dâhilinde ele alınacaktır (Tahir, 2002). Romanın analiz edilmesinde ise farklı bir yol izlenecek ve engellilik çalışmalarında yön verici konumda olan sosyal model rol oynayacaktır. Sosyal modelin ne olduğu sorusunun ve temel vurgusunun ardından, iki farklı disiplinin ortak buluşma noktasında engelli olma durumunun esas itibari ile ne olduğu ve aralarında ne tür bir benzerliğin ya da farklılığın bulunduğu da açıklanacaktır.

Engellilik gerçeği ilk insanlara (Bkz. Braddock ve Parish, 2001) kadar geriye uzansa da bu konuda yapılan bilimsel çalışmaların geçmişi çok eskiye dayanmaz. İnsanı ilgilendiren bir olgu olması sebebiyle engellilik, günümüzde sağlık, sosyoloji, hukuk, ekonomi, sosyal hizmetler ve kültür çalışmaları gibi birçok alanın ortak çalışmalarını gerekli kılmaktadır. Engelli olma durumuna yaklaşımlar tüm dünyada acıma, ilahi bir ceza ya da önceki hayatta işlenen bir günahın bedeli olarak bu dünyaya engelli olarak gelme gibi farklı düşünceler ile biçimlenmektedir. Tüm bunların sonucunda denilebilir ki engellilik kültürel bir yorumdur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana tüm bu yorumlar yerini ağırlıklı olarak medikal modele bırakmış olsa da, günümüzde de kişilerin engelli olma durumuna yükledikleri yorum, onların içinde yaşadıkları toplumun her türlü birikimi ile anlam kazanmaktadır. Bu yorum, bireylerin özsaygısı ve yaşam kalitesini belirlemekle birlikte sosyal ilişkilerinde de yön verici konumda yer almaktadır.

Günümüzde de hâlâ etkin olan medikal model, engelliliğin tedavi edilmesi, yok edilmesi ve bunların gerçekleşmesi mümkün olmayan durumlarda da bakımının sağlanması gibi durumlarda hayati öneme sahiptir. Ancak insanı ilgilendiren her durumun çok boyutlu olması dikkat gerektirmektedir. Medikal modelin bireylerin hayatındaki tek söz sahibini kendisi görmesi ve bireyi sadece beden ve sağlıklı – engelli olarak adlandırması bireyin hayat kalitesini olumsuz etkilemektedir. Engellilik tarihi incelendiğinde medikal modelin söz sahibi edildiği ve engelliliğin uç noktalarda yorumlandığı durumlarda bireylerin soykırım, kurumlara kapatılma, kısırlaştırma gibi geri dönülmesi mümkün olmayan hatalara sebebiyet verdiği de görülmektedir. Bu modele getirilen eleştiriler incelendiğinde, ana noktanın uç noktalara varan düşünceler üzerinde yoğunlaştığı görülür. Bu olumsuz eylemlerin neler olduğu sorusuna örnek ise, tarihin en sistematik ırk iyileştirmesi olarak adlandırılan Hitler dönemi öjenismus çalışmaları sunulabilir (Poore, 2010, s. 78). Geleneksel bireyci tıbbi model (*traditional individualistic medical model*) olarak da adlandırılan medikal modelin, engeli bireyi hasta ya da anatomik olarak düzeltilmesi gereken bir insan olarak görmesi, bireyin içinde bulunduğu durumda tekilliğini de vurgular. Engelli olma durumu ile mücadele etmesi gereken, düzelmesi gereken kişidir. Sosyal bir varlık olan insanın bu trajediden ya da anormallikten kurtulması bireysel bir sorundur. Bu, tek başına bırakılmışlık ve çaresizlik hissinin yanı sıra hasta, eksik, anormal, sakat gibi adlandırmaların da etkisi ile sosyal hayat içerisinde bireyin kendini derin bir izolasyon içinde bulmasına yol açmaktadır. Bu süreçte tek söz hakkının sağlık çalışanlarında olması da bu modelin eleştirilen yönlerinden birini oluşturmaktadır. Foucault'ya göre ise bu durum kaçınılmazdır ve amaç ise bireyin üzerinde otorite kuran iktidar mekanizmalarına hizmet etmektir (2015, s. 130).

1. Engelliliğin ve Edebiyatın Kesişme Noktası: Sosyal Model

Medikal modelin eleştirilmesi ise ancak 1960'lı yıllardan itibaren mümkün olmuştur. Vietnam Savaşı'ndan evine dönen engelli gaziler ve bu dönemdeki toplumsal hareketlerin de etkisi ile engelli bireylerin yaşadığı sıkıntılar birleşmiş ve engellilik hareketinin doğması kaçınılmaz hale gelmiştir. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kökleri atılan engellilik hareketlerinin en büyük eleştirisi medikal modele yönelik olmuştur. Paul Hunt'un bir mektubu ile başlayan engellilik hareketi örgütlenmeler ile devam etmiştir (Bkz. Shakespear, 2006, s. 197). Engelli bireylerin toplumsal hayattan dışlanmaları ve toplumsal hiyerarşide engelli oldukları için dezavantajlı bir konuma itildikleri düşüncesi, engelliliğin sosyal modelini doğurmuştur. Sosyal model, bireyin yaşadığı sıkıntıların kaynağını, bireyin sahip olduğu fiziksel ya da zihinsel farklılığında değil, bizzat toplumun kendinde aramak gerektiğini savunur. Bireysel farklılıkları göz ardı eden, insan onurunu hiçe sayan, önyargı ve kötü adlandırmalar ile bireyleri dışlayan toplum, değişmesi gereken tarafın bizzat kendisi olarak kabul edilmiştir. Sosyal model o ana dek, engelli bireyin tek başına acı çeken, talihsiz bir hayata mahkûm edilen kişi olarak kabul görmesine karşı bir uyanış başlatmış ve böylelikle engelli bireylerin mücadelesinde bir aydınlanma gerçekleşmiştir. Zira engelli bir birey olarak yaşanan sıkıntıların temelinde toplumun önyargılarına dayalı kısıtlamalar, adlandırmalar, biçilen anlamsız roller yatmaktadır (Thomas, 2002, s. 40).

Değişmesi gerekenin bizzat toplumun kendisinin olduğu vurgusu toplumu nasıl değiştiririz sorusunu da beraberinde getirir. Nasıl sorusunun cevabını, toplumu bir arada tutan ve onun değerler yargısını oluşturan ve yansıtan her türlü kültür bileşeni oluşturur. Edebiyat, müzik, film endüstrisi ve tiyatro eserleri bunların başında gelir. Edebi eserlerin nasıl üretildiği sorusunun edebiyat biliminin temel sorularından biri olarak ortaya çıkması da bu savı desteklemektedir. Zira edebi eserin içinde üretildiği toplumdan ayrı düşünülmeceği ve eserde aktarılan sosyal ilişkilerin gerçeklikle ilişkili olduğu kabulü de bu noktada önem arz etmektedir.

2. "Türkiye'de Özürlü Birey Olma. Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma"

Sosyolojik çalışmalar, engelli bireyler hakkında ulusal ve uluslararası düzlemde geniş bilgiler almak, onların sorunlarını tespit etmek, onlara dair demografik bilgiler derlemek gibi noktaları mümkün kılar. Tüm bu çalışmalar, karşılaştırmayı da olanaklı hale getirerek bu alanda kendi öz analizini gerçekleştirmekte ve bireylerin toplumsal yaşama uyumunu sağlayabilmek için hayati öneme sahiptir.

"Sosyolojik açıdan engelli bireylerin araştırılması, onları sosyal yoksunluğu ve sosyal izolasyonu yaşayabilme olasılıklarının tartışılmasına, negatif ayrımcılığa dönüşmesine, toplumdaki tüm bireylerin bilinçlenmesi çerçevesinde ötekileştirmenin/etiketlemenin önlenmesine, bu kesime ilişkin uygun yasal düzenlemelerin toplumsal zemininin yapılandırılmasına ve sosyal politikaların üretilebilmesine kısaca özgürlüğe ilişkin sosyal ve kültürel modelin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır" (Burcu, 2007, s. 5)

Bu değerlendirmeler ışığında Burcu'nun çalışması da (2007), Türkiye'de yaşayan engelli bireylerin sosyolojik bir bakış açısı ile araştırma konusu edildiği önemli çalışmalardandır. Çalışmanın genel amacını yazar, "sosyal model çerçevesinde Türkiye'de özürlü birey olarak yaşamının sosyal ve kültürel gerçekliğini" (2007, s. 2) sunmak olarak özetler. Farklı illerden toplamda 1321 engelli birey (263 kişi (%19.9) görme engelli ve 1058 kişi (%80.1) de bedensel engelli katılımcı) ile yapılan anket çalışmasının sonuçları değerlendirilmiştir (2007, s. 22). Engelli bireylere ait demografik bilgilerin ayrıntılı aktarımının ardından bireylere, çalışmanın, cevaplarını bulmayı hedeflediği sosyal ve kültürel birikimi ortaya çıkarmayı amaçlayan sorular yöneltilmiştir. Önce engelli bireylerin sosyo - demografik (2007, s. 77), sosyo - kültürel (2007, s. 103) özellikleri ve aile yapıları (2007, s. 104) ile ilgili soruların cevaplarına, sonrasında ise engelli bireylere yöneltilen soruların, sosyolojik görüşleri yansıtan cevaplarına yer verilmiştir. Toplumun onlara atfettiği anlamlar da bu sorulara dâhil edilmiştir. Katılımcılara toplumun engelli olmayan bireylerinin engelli bireylere dair düşünceleri Tablo 1'de (Burcu, 2007, s. 203) aktarılmıştır.

Tablo 1. Toplumdaki Diğer İnsanların Kendilerini Nasıl Gördüklerine/Tanımladıklarına İlişkin Düşünceleri

Diğerlerinin Kendini Nasıl Gördüğü	F	%	Geçerli %
Dışlanan/Kabul Edilmeyen	318	24,1	25,3
Güvenilmeyen	93	7,0	7,4
Acıman	641	48,5	51,1
Alay Edilen/Küçümsenen	132	10,0	10,5
Sözel Saldırıda Bulunulabilen	34	2,6	2,7
Fiziksel Saldırıda Bulunulabilen	17	1,3	1,4
Merak Edilen	3	0,2	0,2
Suistimal Edilen (Kandırılan/Yalan Söylenilen)	4	0,3	0,3
Hepsi	13	1,0	1,0
Toplam	1255	95,0	100,0
Cevapsız	24	1,8	
Hiçbiri	42	3,2	
Toplam	66	5,0	
TOPLAM	1321	100,0	

Verilen yanıtlar incelendiğinde toplum içinde engelli bireylerin en çok acınma ile karşı karşıya kaldığı görülür. İkinci en çok verilen yanıt ise toplum tarafından kabul edilmemek, bir diğer ifade ile toplumsal ağa tam katılım sağlayamamak olmuştur. Bunların yanı sıra, sırasıyla en çok verilen yanıtlar alay edilme/küçümsenme, güvenilmeme, sözel ve fiziksel olarak saldırıya maruz kalma, suistimal edilme ve engelli oluşlarına dair merak uyandırma olarak aktarılmıştır. 13 katılımcı da bu yanıtların hepsine maruz kaldığını belirtmiştir. Tablo 2’de (Burcu, 2007, s. 203) ise yukarıda aktarılan cevaplara paralel olarak engelli bireyleri rahatsız eden davranışlar ele alınmıştır.

Tablo 2. Engelli Bireylere Göre Diğer İnsanların Kendilerini Birinci Dereceden Rahatsız Edici Davranışların Dağılımı

Diğerlerinin Birinci Dereceden Rahatsız Edici Davranışları	F	%	Geçerli %
İnsanlar Beni Kabul Etmedi (Dışlanma/İlgilenilmeme/Hoş Görülmeme)	133	10,1	14,9
İnsanlar Benimle Alay Etiler/ Engelimi Devamlı Yüzüme Vurdular	201	15,2	22,5
İnsanlar Bana Fiziksel Olarak Zarar Verdiler	18	1,4	2,0
İnsanlar Bana Cinsel İstismarda Bulundular	2	0,2	0,2
İnsanlar Bana Hep Acıdılar	308	23,3	34,4
İnsanlar Bana Sözlü Olarak Zarar Verdiler	118	8,9	13,2
İnsanlar Benden Utandılar	13	1,0	1,5
İnsanlar Benden Korktular	7	0,5	0,8
İnsanlar Benden Sıkıldılar	12	0,9	1,3
İnsanlar Beni Merak Etiler (Meraklı Bakışlar, Sorular)	42	3,2	4,7
İnsanlar Beni Dilenci Konumunda Gördüler/Aşağıladılar	14	1,1	1,6
İnsanlar Bana Güvenmediler	19	1,4	2,1
İnsanlar Engelimi Suistimal Etiler (Kandırdılar/Yalan Söylediler)	8	0,6	0,9
Toplam	895	67,8	100,0
Cevapsız	4	0,3	
Hiçbiri	422	31,9	
Toplam	426	32,2	
TOPLAM	1321	100,0	

Tablo incelendiğinde ilk tablodaki gibi en fazla acınma yanıtının verildiği görülür. Toplumun engelli birey ile alay etmesi ise ikinci en fazla verilen yanıtıdır. Toplum tarafından dışlanma/kabul edilmeme, sözel olarak saldırıda bulunulma, merak edilme, güvenilmeme, fiziksel olarak saldırıya maruz kalma, dilenci konumuna düşürülme, utanma, sıkılma, kandırılma ve son olarak da cinsel istismara maruz kalma sırasıyla en fazla karşılaşılan davranışlar olarak sunulmaktadır.

Engellilik çalışmaları dâhilinde gerçekleştirilen çalışmalarda engelli bireylerin en sık karşılaştığı sorunlar fırsat eşitsizliği, olumsuz adlandırmalar, önyargılar, ayrımcılık olarak aktarılır. Bu sorunlara paralel olarak her iki tablo toplum ve engelli bireyin karşılıklı gerçekliğinin somut örneğidir. Ankete verilen cevaplara ve bu cevapların sıklığına eş anlamlı olarak romanda toplumun engelli bireylere karşı tutumları karşılaştırılacaktır.

3. Edebiyat ve Engellilik İlişkisi

Toplumsal hayatta engelli bireylere yönelik tutum ve davranışların kültür ile şekillenmekte ve insan hayatının her anında söz sahibi olan kültürün temel faktörlerinden birini de edebiyat oluşturmaktadır. Edebiyatın öz itibarı ile kapsayıcı ve zengin bir dünya sunması, engellilik söz konusu olduğunda bir kültürel oluşturma ve aktarım gerçekleştirmektedir. Edebiyat ve engellilik ilişkisi çok boyutludur. Engelliliğin bakış açısından edebiyat başlığının ardından, özne konumundaki edebiyatın engelliliğe bakışı ele alınırsa, edebiyatın engelliliğe hem konu hem de söz sanatları olarak geniş bir yer verdiği görülür. Edebiyatta engelli bireyler fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal olarak ele alınır. Yazarların kendilerinin engelli olması engelli olma deneyimine sanatsal bir bakış açısı kazanılmasını mümkün kılar. Toplumun bir ögesi olarak yazar, edindiği birikimleri de eserine taşıması itibarı ile engelliliğe dair var olan genel yargıları bazen eleştirir bazen de onları destekleyerek daha da pekişmelerini sağlar. Ya eserdeki karakterleri konuşurarak ya da olayların akışı ile yazar, bir konuya dair desteğini ya da eleştirisini, eseri yoluyla okuyucuya aktarır. Yazarın, eserlerinde “dilini bilinç oluşturuca ya da biçimleyici niteliğini kullanarak insanların düşüncelerini ve davranışlarını etkileme, yönlendirme ve güdümlenme” (Kula, 2012, s. 16) gücüne sahip olması, edebi eserlerin düşünce aktarımındaki önemini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, insanlar arası etkileşimde engelli bireylere karşı sergilenen davranış ve tutumların oluşmasında edebiyatın rolü büyüktür. Edebi eserlerde resmedilen engelli bireyler zihinde yer edinerek, gündelik yaşamda karşımıza çıkan engelli bireyler ile iletişimimizi etkiler. Okuyucu yazarın tutumunu ve anlatımını, bilinçli ya da bilinçsiz benimser ve kendi deneyimlerinde de engelli bireylere karşı aynı davranışı ve tutumu sergiler. Tüm bunların sonucunda, sunulan engelli bireylere karşı kalıplaşmış ifadeler hem okuyucuya hem de kuşaktan kuşağa aktarılmış olur. Örneğin masallarda sıklıkla aktarılan cadı stereotipi göz önüne getirilirse, tartışmasız ki bu figür, elindeki sopa yardımıyla ayakta durabilen kambur yaşlı bir kadın olacaktır. Bu özelliğinin yanı sıra büyük ve kemerli burnu da hafızalarda edebiyat yardımı ile değişmez bir kalıp olarak yer almaktadır. Schriener, bu özelliğinden dolayı edebiyata “genel bir bilgi veri tabanı oluşturmaya yarayan mekanizma” tanımlamasını yapar (2001, s. 646). Diğer bir ifade ile edebiyat, masallardaki cadı örneğinde olduğu gibi stereotipleşmiş karakterler sunar. Güzelin, prenseslerin iyilikle; çirkinin, cadının da kötülükle eşdeğer görülmesi bu savı desteklemektedir (Bkz. İçöz, 2008).

Edebi eserlerin en temel özelliklerinden sayılan kurgu, eserin yazarın özgür seçimleri sonucunda *uydurarak* yarattığı yeni bir dünyadır. Hem yazma hem de okuma evrelerinde aktif olan kurgu, dil vasıtası ile mümkün olur. Yazarın kurgu edimini dışsallaştırarak ortaya çıkardığı bu eseri, okuyucu düşünsel aktif bir eylem sonucunda kurgulayarak yeniden tasarımılar. Bu iki ilişkide de yazarın ya da okuyucunun gerçeklik ve edebi eserin dünyasının birebir uyuşmasına dair beklentisi zorunlu değildir. Ancak okuyucu kurguyu *gerçekmiş gibi* kabul eder. Bu kurgu dünyasında meydana gelen boşlukları okuyucu gerçek dünyasından edindikleri ile doldurur ki bu da kurgu ile gerçekliğin bir diğer iç içe geçmişliğinin halidir. Engellilik gerçeği, edebiyatta çok katmanlı bir kurgu dünyası oluşturmayı mümkün kılar. Bireyin farklı bir bedene sahip olması, alışılmışın dışına çıkarak onun her defasında farklı yorumlanmasına olanak sağlaması edebiyatın temel özelliklerinden biri ile eş değer konumdadır. Var olanı farklı ifade etme, normal hegemonyasına karşı çıkma düşüncesi ile de paralellik oluşturur. Bilinenden, görülenden, alışıldandan cayan, onu eğip büken, yeniden biçimlendiren bu yeni beden ya da edebi dil zengin bir yaşam alanı sunarak ortak paydada buluşur. Engelliliğin normalden sapma olması, normale ve alışılmışı sırtını çeviren edebiyat ile yakınlaşmasını sağlar.

Fiziksel engelliliğin yanı sıra zihinsel engellilik olarak adlandırılan delilik de edebiyat için her daim kayda değer bir başlık olmuştur. Kısaca belirtmek gerekirse, özellikle Freud'un savunduğu yazarın eserini yaratma süreci (Moran, 2009, s. 151), bir diğer deyişle kurgulayımı ve onun anlattıkları varmış gibi davranması onun bir tür deliliğidir. Edebi dilin gerçeği söyleme yükümlülüğünden muaf olması da delilerin

her türlü sorumluluktan muaf olması ile eş değer görülür (Bkz. Foucault, 2015, s. 80). Edebiyatın özü incelenirse onu diğer metinlerden ayıran temel özelliklerinin başında içerdiği dilin yapısı gelir. Dilin çok boyutlu ve çok anlamlı olması, benzetmelerin ve mecâzi anlamların sıklıkla tercih edilmesi bir diğer özelliktir ve edebiyat ile engellilik ilişkisi söz konusu olduğunda çoğunlukla dilin bu özelliğinden yararlanır. Bu konuya bilinen bir örnek verilirse, ışık ve aydınlanmak görmek ve anlamak ile eş değer görülür. Bu fiilerin karşıtı olarak da, edebiyatın zengin kullanımı ile kör olmak ifadesinin sık sık kullanıldığı bilinmektedir.

Ana detayları çizilen edebiyat ve engellilik ilişkisinin ardından, bu çalışma için seçilen iki eser karşılaştırılırsa aktarılan edebiyat ve gerçeklik ilişkisinin bu iki eser için de geçerli olduğu görülecektir.

4. Gerçek ve Kurgunun Buluşma Noktasında *Köyün Kamburu*

Kemal Tahir Demir (1910-1973), ilk basımını 1959 yılında gerçekleştirdiği *Köyün Kamburu* (2002) isimli romanında döneminin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yanlarını açıkça yansıtır. Bu romanı, *Yedi Çınar Yaylası* (1958) ve *Büyük Mal* (1970) eserleri ile beraber bir üçleme oluşturur. Yazarın, genel olarak eserlerinde toplumun dışlanan kesimlerine yakın olması, Anadolu’da farklı şehirlerde uzun yıllar boyunca hapisanede kalmasına bağlanabilir. Toplumcu - gerçekçi bir sanat anlayışına sahip olan Tahir, 1950 ve 1970 yılları arasında hâkim olan köy romanlarının temsilci yazarları arasında yer alır. Yazar için köy ve köylüyü kaleme almanın ne kadar önemli olduğu *Köyün Kamburu* eserinde köylülerin yaşam koşulları ve birbiri ile ilişkilerinin yoğun dokusundan anlaşılır. Kemal Karpat, yazar ve onun bu özelliği hakkında şu saptamada bulunur:

“Nazım Hikmet’in arkadaşı olan Kemal Tahir insan ilişkilerini Türkiye’ye özgü tarihsel sınıf ilişkilerinin ürünü olarak görmeye çalıştı. Köylülerin toprak sahipleriyle mücadelesi, zenginlerin servetinin kaynağı, kasaba eşrafının güç mücadelesi, politikacıların ahlaksızlıkları, Türk yaşamında devletin oynadığı hâkim rol ve çeşitli tarihsel olaylar *Yedi Çınar Yaylası*, *Köyün Kamburu*, *Büyük Mal* gibi Kemal Tahir romanlarının konularını oluşturur. Esas olarak Kemal Tahir’in eserleri içinde köy ve kasaba insanların gerçekçi portrelerinin yanı sıra sosyal evrime ve milli tarihe ilişkin bir yığın teorinin de kolaylıkla bulunabildiği entelektüel kurguların ürünüdür. Kemal Tahir soyut sosyal ve estetik teorileri ifade etmek ve tartışmaya açmak için insanları kullanır. Yazdıkları içtenlikten ve doğal bir sıcaklıktan yoksundur, insanların zaaflarına karşı anlayışsızdır. Yine de Türk romanını yüksek bir organizasyon seviyesine çıkarma çabası, insanı daha geniş bir sosyal ve siyasal sürecin bir parçası olarak görmesi, sosyal çevreyle bireysel psikoloji arasında bir ilişki kurması ve çıkar ve sınıf çatışmasını sosyal edebiyatın tek temeli olarak gören dar görüşlü anlatıdan kaçınması onun Türk edebiyatına yaptığı önemli katkılardır” (2011, s. 198).

Yazar, *Köyün Kamburu* (2002) romanında engelli bir bireyin hikâyesini anlatır. Eserde kahramanın engelli oluşuna dair atıflar ve kültürel değerlendirmeler geniş yer tutmaktadır. Engelliliğe dair bireysel ve toplumsal kabulü yansıtan bu örnekleri vermeden önce, kahramanın fiziksel özelliği ile ilgili olarak kitaptaki en ayrıntılı açıklamaya yer vermek yararlı olacaktır:

“Herifin belden üst yanı dev gibi... Boynu manda boynundan güçlü, elleri kürek kadar, bilekleri baldır kalınlığında... İnce çevrilmiş molla sakalıyla suratının kara yağızlığı büsbütün artmış ama, etli dudaklarının kan kırmızılığını n’apmalı? Belinden aşağısı da gövdesine uygun olsa, buna güç-kuvvet yetmez” (Tahir, 2002, s. 233).

Psikolojik Folklor Bağlamında Kemal Tahir’in Köyün Kamburu Romanında “Öfke” isimli çalışmasında Serpil Aygün Cengiz (2019), Parpar Ahmet ve Çalık Kerim’i öfke duygusu çerçevesinde ele alır. Bu öfkeli karakterlerin öfke ile yakın ilişkilerinin altında yatan sebebi yaşadıkları kayıplarına bağlar. Ailesini sürgün yıllarında kaybeden Parpar’ın öfkesi, tanımadığı bir adamla onu sürgüne gönderen köylüye yöneliktir. Çalık Kerim’in öfkesi ise, şiddet sonucunda dünyaya gelmesi, köylülerin babasını öldürmesi ve annesinin tüm bu yaşananların sonucunda ona ihtiyacı olan sevgiyi, bakımı ve yakınlığı verememesine bağlanır. Kerim, hayvanları öldüren ve bundan zevk duyan, ölü bedenleri *mıncıklayan*, aşırı derecede kişilik bozukluğu olan *psikopat* bir karakterdir. Üzüntüsünün anlaşılabilmesi ve desteklenmemesi Kerim’de öfkeye sebep olur ve babasının yaşadıklarının da etkisiyle intikam duygusu ile yaşamını sürdürür. Öfke, *buzdağının görünen*

yüzeyi misali, altında yatan ana duygunun korku, incinmişlik, aşağılanma, reddedilme ve engellenmenin yer aldığı bir ruh halinin dışavurumudur. Yazarın bu durumu da göz önünde bulundurarak, engelli bir karakter olarak Çalık Kerim'i hem zayıf görülen hem de intikam peşinde koşan bir karakter olarak resmeder.

Romanda işlenen olaylar, Kurtuluş Savaşı yıllarında Çorum'un Narlıca köyünde geçmektedir. Parpar Ahmet ve Topal Ayşe'nin çocuğu olan, köylünün fiziksel özelliklerinden dolayı Çalık ismini taktığı Kerim'in yaşantısı anlatılmaktadır. Günümüzde yaygın bir kullanıma sahip olmayan Çalık kelimesi şu anlam alanlarında kullanılmaktadır:

1. Çarpık, yamuk: "Ağzı çalık." "Gözü çalık."
2. Bir ucu çapraz olarak kesilmiş, çalınmış.
3. Tabii hâlini kaybedip değişmiş, bozulmuş, dönmüş: "Aklı çalık." "Rengi çalık." *Mânilerini okuyup davullarını vurarak gecenin çalık renkli derisini ürperte ürperte geçerdiler* (Sâmiha Ayverdi).
4. *sif. ve i.* Deli, delimsi: *Pis çalık, başıma belâ olur çalıklığını bilmez de* (Kemal Tâhir'den).
5. İletli, sakat.
6. Yan yan yürüyen, doğru gidemeyen: "Çalık at."
7. *i.* Koyunlarda sivilce şeklindeki döküntülerle beliren salgın hastalık.
8. *i.* Uzun zaman bakır kapta kaldığı için tadı bozulmuş yemek" (Kubbealtı Lugati, 11 Ocak 2020).

Üçüncü tekil kişi tarafından okuyucuya tarafsız bir tutum ile aktarılan olaylar, Çalık'ın babası Parpar'ın köye gelmesi, yakalandığı hastalıktan kurtulmak için evlenmesi, ancak köy düzenine uymaması ve eşine kötü davranmasının üzerine köylü tarafından öldürülmesi ile başlar. Ardından dünyaya gelen Çalık'ın, korkak bir çocuk oluşu ama bu korkularını bir gecede yenisi anlatılır. Önce çiftlikteki, ardından da köydeki insanları gizlice dinleyip onların sırlarını ifşa etmesi, köyde birçok düşman kazanmasına yol açar. Çalık, zorlukla girebildiği medresedeki insanlar ile sorun yaşamaktan kaçınıp, onların verdiği öğütleri uygulayarak maddi yönden verimli bir yıl geçirir. Zira engelli bir din görevlisi olarak köylüler ona oldukça cömert davranmaktadır. Kurtuluş Savaşı için mollaların bile askerliğe çağırıldığı bir dönemde Çalık, engelli oluşu sayesinde, herkesin kaçmak için can attığı bu yükümlülükten muaf tutulunca köyüne geri döner. Bir gece Narlıca köyüne gelen bir atlı, köylünün önemsiz görüp dışladığı Çalık'a karşı bakışını değiştirmesine sebep olur. Çünkü elindeki silah kullanmada ustalaşan Çalık, tüm köylüyü eşkiyalardan kurtarmış ve de uzun vadede köylünün yaşamını maddi ve manevi kolaylaştırmıştır. Köylüler artık eşkiyalara ve savaş kaçaklarına haraç olarak para ve hasatlarını vermek zorunda kalmazlar ve ağaların kadınlara dayattığı ahlak dışı istekleri de bu sayede son bulmuş olur. Köylüler, tüm bu yaptıkları için Çalık'a minnet duymaktadır. Çalık ise, politik tutumu ve zekâsı sayesinde hem köyün en zengin ve saygı gören *ağası* olur hem de başlangıçta engelli oluşundan dolayı yaklaşmadığı Petek hanım ile eserin sonunda evlilik hazırlıklarına başlar.

Köyün Kamburu bir toplum eleştirisidir. İnsanların kendi çıkarlarını gözetmeleri söz konusu olduğunda, hiçbir ahlaki değer onlar için önleyici olmadığı göze çarpar. Eserde topluma getirilen eleştiriler şu başlıklar altında toplanabilir: Toplumsal her türlü değer yok edilerek toplumun bozulması; kurnazlığın ve hilenin artması; dedikodu yapma; aldatmanın normalleşmesi ve cinselliğin sapkınlaşması; çocuk istismarı; sapıklık; kadının değersiz görülerek hakaret ve küfürle anılarak cinsellikle eşleştirilmesi; dini değerlerin başta din adamları olmak üzere tüm toplum tarafından menfaatler doğrultusunda kullanılması; cahillik; toplumsal ve bireysel adaletsizlik; açgözlülük...

Burcu'nun çalışmasındaki sonuçları esas alarak ve onların sırasına göre bir karşılaştırma yapmak, bu çalışmanın düzeni ve tutarlılığı için faydalı görülmüştür. Ancak, Burcu'nun çalışmasının birçok katılımcı ile gerçekleşmesi ve romanın olay örgüsü ve kişiler bakımından kısıtlı olması sebebinden dolayı, Burcu'nun çalışmasında elde edilmesine rağmen, romanda işlenmeyen olgular üzerinde durulmayacaktır. Bu bakış açısı ile karşılaştırma yapılırsa ilk olarak "engelli olmanın eş bulma/evlenmede güçlük yaratıp-yaratmadığı" sorusuna (Burcu, 2007, s. 173) 1321 katılımcıdan 483 kişi "evet," 797 kişi de "hayır" cevabını

vermiştir. Evet diyen katılımcıların bu cevabı vermelerinin sebebi (s. 174), ilk olarak (147 kişi) “ailelerin istememesi,” ikinci olarak (134 kişi) “başkalarının dış görünüşe önem vermesi” olmuştur. Her iki cevapta da insanlar arası iletişimin ve etkileşimin bireylerin isteklerini yerine getirme konusunda onlara ne gibi tereddütler yaşatabileceği görülmektedir. Aynı duruma romanda da rastlanılmaktadır. Çalık, çok sevdiği Petek Hanım ile evlenmek istese de ona bunu teklif dahi edemez. Çünkü Çalık, “Baksana Allah bizi nasıl yaratmış! Çalık- topal yaratmış... Meşe kökü gibi yamrı yumru...” (Tahir, 2002, s. 209) cümlesinden de anlaşılacağı üzere, fiziksel özelliğinin farklı olması nedeniyle Petek hanımın onu beğenmeyip ona hayır cevabı vereceğini düşünür.

“Çalık Hafız içini çekti. Seferberlikten kendisini çalıklığı kurtarmıştı. Öyleyken Petek lafı açılınca yüreğini bir yangın sarıyor, çalık oluşuna, töbe hey Allah, söğüp sayarak, boyuyla beraber günaha giriyordu” (s. 226). Bireyin, engelinden dolayı evlenme teklifi etmekte güçlük çekmesi anket sonuçlarında da verilen cevaplara uymaktadır. Cinsel arkadaşlık kuramama sebepleri arasında 235 kişinin verdiği “Çekinme/kendine güvenmeme/ beğenilmeyeceğini düşünme” cevabı, görüldüğü üzere romanın kurgu karakteri olan Çalık için de geçerli bir durum olarak aktarılır (Burcu, 2007, s. 186).

Engelli bireylerin “evlendiklerinde ya da evlenirken, tercih ettikleri eşlerinin de kendileri gibi engelli olmasını isteyip-istememediklerine”(s. 178) dair Burcu'nun ulaştığı anket sonucuna göre, katılımcılardan 510 kişi “hayır, kesinlikle istemem,” 411 kişi de “farketmez” cevabını verirken, 241 kişi “evet, özürllülük derecesi/türü önemli değil” cevabını vermiştir. Romanda Parpar Ahmet, Topal Ayşe ile evlenmeyi kabul eder. Ancak köylülerin Parpar'ın son anda bu evlilikten vazgeçmesinden korktuğu da aktarılmaktadır. Çünkü Ayşe'nin topal olması aslında bu evlilik için bir engel teşkil edebileceği görüşünü doğurur.

- “Evlendir gitsin...” miş? Parpar denilen namussuza kimi alacaksın hey kardeş?
- Parpar'a da Dilaver paşanın kızını isteyecek değiliz ya, yetim-öksüz biri bulunur.
- Haydi bulsana!
- Buldum bile... Ayşe'yi alalım.
- Hangi Ayşe?
- Çolak Nail'in Ayşe...
- Topal Ayşe mi?
- İyi bildin, Topal Ayşe. (Tahir, 2002, s. 20).

Konuşmalardan toplumun kabul etmediği davranışlar sergileyen, saygınlık kazanmamış biri ile evlenmeye layık görülen kişi ya aile bağı olmayan kimsesiz biri ya da engelli olmalıdır. Köylü, Ayşe ile Parpar'ın evliliğinin bir an önce gerçekleşmesini ister. “Ama çağrılanların güzelce eğlendiği düğünde Narlıca milleti eli yüreğinde dolaşıyor, “Aman hey Allah! Bize bu geçitte yüz aklı ver! Şu belayı atlatmanın kolay!” diye kıvranıyordu. Öyle ya, tam gerdek sırasında herifin namussuzluğu tutup ”Ben caydım, bastırın mecidiyelerimi. Ulan namussuz İmam, topal kızı sen kime yutturmaktasın? Gönlün pek çektiyse kendi koynuna al!” diyerek yeri-göğü birbirine katmayacağı ne belli!” (2002, s. 25). Bu ifade ile köylünün engelli bir kadın ile evliliğe bakışı yansıtılmaktadır. Onlara göre topal bir kız evlenilecek biri değildir ama onlar Topal Ayşe'yi Parpar'a yutturmaktadırlar.

Toplumun bedene atfettiği rolleri yerine getiremeyeceği inancı engelli bireyi evlilik söz konusu olduğunda değersizleştirmektedir. Özellikle kadının, eş ve anne olma ile ev işlerini yerine getirme görevlerini yerine getiremeyeceği önyargısı, onun çifte dezavantaja maruz kalmasına sebep olmaktadır. Aynı durumun, erkeklik ve babalık rolleri, koruma ve aileyi maddi yönden geçindirme söz konusu olduğunda engelli bir erkek olan Çalık Kerim için de geçerli olduğu görülmektedir.

4.1. “Dışlanan/Kabul Edilmeyen” ve “İnsanlar Beni Kabul Etmedi (Dışlanma/İlgilenilmeme/Hoş Görülmeme)”

Engellilik söz konusu olduğunda toplum içinde var olan genel değerlerin zıtlıklarla biçimlendiği görülür. Başlangıçta köylüler, Çalık Kerim'in babası Parpar Ahmet'in *tanrı selamını* dahi almaz, onu köyün dışındaki evinde tüm ilişkilerden soyutlayarak kabuğuna çekilmesine zorlar. Herkes gibi olmamanın sancısını yaşayan Parpar'ın bu kötü görüntüsüne köylü bir zaman sonar acır: “Allah bunun hesabını bizden sorar” (2002: 19) diyerek onunla yeniden etkileşim içinde bulunmaya çabalar.

Çalık Kerim söz konusu edilirse özetle "Pis Çalık başıma bela olur çalıklığını bilmez de..." (Tahir, 2002:267). Petek hanımın onun hakkındaki bu cümlesinden Çalık'ın toplumsal konumu özetlenmiş olur. Eser boyunca Çalık Kerim köyde tutunabilme mücadelesi verir.

4.2. “Acıman” ve “İnsanlar Bana Hep Acıdılar”

Her iki çalışmada da en sık, engelli bireylere karşı toplumun sergilediği tutum olarak karşımıza acıma çıkmaktadır. Her iki ankette de “acıma/bana acıdılar” ifadesi en çok verilen cevaplardır. Engelli bireylere karşı acıma cevabının eserdeki yansımaları ise şu şekildedir;

“İyisi sen yorganı bizim odaya at... Üç aylara şurda bişey kalmadı. Cerre beraber çıkarız. Ben aşık ağzıyla millete masal anlatırım, sen Kur'an muran okursun. Bizim köylümüz, Çalık kısmına tutkun olur. Sana acırlar da torbanı ekinle doldururlar”(s. 124) cümleleri, medresedeki arkadaşının, köylülerin Çalık'a acıyıp yardım edeceğini anlatan öğüdüdür. Aynı tutumun devamını şu ifadelerde de görmek mümkündür.

“Kerim'in çalıklığı işe yaradı. Kocalar, kız babaları: “Adam Allahın bir çalık mollası... kötülük gelmez!” dediler, marazlı karılarını, hastalığı savuşturamayan kızlarını saldılar“ (s. 133). Köyde hocalara hastalık veya dua için giden kadınların kocaları ya da babaları Çalık'tan Allah'ın bir çalık mollası olarak bahsedip acırlar. Bu acımanın altında aslında eksik, aciz görmeden kaynaklanan bir rahatlama vardır.

Söz konusu iki örnekte dikkat çeken önemli bir nokta da engellilik, din ve menfaat ilişkisidir. Din adamlarının kutsal kitaptan *Kur'an muran* olarak bahsedip, dini ve kutsal kitabı amaç değil, araç görmeleri hem maddi hem manevi hem de cinsel istismarın dil ile dışavurumudur. İnsanların din gibi hassas ve kutsal konuların yanı sıra, engelli bireylerin engelli olmayan bireylerde uyandırdığı acıma duygusunun da kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanılması söz konusudur. Ayrıca, savaşa din adamlarının katılmak zorunda olmamasından dolayı, savaştan kaçmak için yakın köylerde bulunan birçok erkeğin din adamı olmak için medreseye gelmeleri de çarpıcı bir örnektir. Zira medresedeki din adamlarının savaşa katılma zorunluluğu yoktur. Bu da kutsal değerlerin bir amaç doğrultusunda yeni bir anlama büründürülmesine yol açar.

4.3. “Alay edilen/Küçümsenen” ve “İnsanlar Benimle Alay Etiler/ Özrümü Devamlı Yüzüme Vurdular”

Engelli olma sebebine dair var olan farklı önyargılar bu başlığın ortaya çıkmasına yol açar. Engelli bireylerin uğursuz kabul edilmesi, kişilere ve toplumlara bela getireceği bu önyargılardandır. Kişilerin normal hegemonyasına dâhil görülmemesinin sonucunda sağlam bedenli çoğunluğun kendini üstün gören davranışları belirginleşir. Bunun sonucu olarak da fiziksel farklılığı eserde sık sık Çalık'ın kötü adlandırılmasına yol açar.

“ - Anlaşıldı –dediler-, bu oğlan, “topal mopal” değil, bildiğimiz “Çalık...” İyi ya, köy yerinde böylece ne işe yarar, hay Allah!

- Bu mu? Bunun yedi köye zararı dokunacak, görürsünüz.

- Ne belli canım! Bu gibiler bakarsın “hal sahibi” olurlar da işe yararlar.”(s. 42).

“Yapısı da adam yapısına benzemiyordu. Aşağısı ince-kısa, yukarısı kalın-uzundu. Bu acayip gövdenin, ellerine dayanarak beli kırılmış hayvan gibi, yerde sürünmesi, görenlerin yüreğine ürküntü veriyordu. Komşu karılar yüzlerini buruşturup başlarını şu yana döndürerek Ayşe'ye takılıyorlardı. - Kız kahpe! Sen “ademoğlu” değil “kağrı kazığı” doğurmuşsun” (s. 42).

Bireysel bir farklılık olan engellilik, bağlama göre yeniden anlamlandırılan, yorumlanan bir gerçeklik olarak aktarılır. Bireyin engeli başlangıçta, onun aciz ve çaresiz bir birey olarak yorumlanmasına yol açar: “Köy yerinde fukaralık gibi bela olmaz. Sen fazladan çalıksın rezil oğlum, toprak işinin hakkından gelemezsin. Köy yerinde fukara ölmeli, ötesi yok...” (s. 96).

Bir diğer farklı yorum ise bireyin fiziksel engeli onun düşünsel yeteneğinin önünde bir engel olduğu yanılığıdır.

“-İyidir bu Çalık –dedi-. Biz bunu buraya sevdamıza kondurduk. Allahın bir aptalı... Yanında adam kes, dili dönmez ki birine anlatsın... İki kuruşun hesabını bilmez. Şuraya buraya it gibi koşturursun” (s. 64).

“Hafız’ın bir eli, koltuk altına doğru, göğsündeydi. Ayaklarından birini ileri, birini geri basmıştı. Ay ışığında koca kafasıyla iri gövdesi essahtan bir hoştu. Kim olsa, “aman cine mi uğradım?” diye ürker.

Gece vakti omzunda mavzer tüfengi ile Narlıca’nın üzerine gelip okuma bilir adam arayan öfkeli herif şu rezil Çalık’ın kendisini ürkütmesine ayrıca kızmış olacak ki, büsbütün bağırdı:

- Ulan temeline tükürdüğümün köyünde senden başka laf edecek adam yok mu? Adama benzer biri gelsin!” (s. 194).

Bu alıntı, farklı yorumların çatışmasını, korku ve aşağılamanın bir aradalığını barındıran tezatlığa bir örnektir. “Bu kağıdı, böyle haddini bilmez çalıklar hiç bir vakit okuyamaz, okursa da bir şey çıkaramaz” (s. 196) cümlesinde ve yukarıda sunulan bütün örneklerde, engelli bireyin fiziksel özelliği ile alay edilen ifadeler okuyucuya aktarılmaktadır. Kişinin fiziksel farklılığı sadece görünüşe indirgenmemiş, okuma yazma gibi faaliyetlerden de mahrum olduğu önyargısı da belirginleşmiştir. Engelli bireyin temel insani tutumlara sahip olması, yine toplumun bireyleri tarafından garipsenmiştir. Engelli birey ile alay etme, anket sonucunda da en çok orana sahip cevaplar arasındadır. Yukarıda aktarılan bütün ifadelerde engelli birey engelinden dolayı küçümsenmiş, diğer insanlar ile eşit değerde görülmemiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, sadece engelli bireylerin kendisi ile değil, engelli bireylerin yakınlarıyla da alay edilmektedir. Zira doğurduğu çocuğunun farklı olması, aslında Ayşe’nin kendisinin yaptığı bir hata, kusur olarak algılanıp onunla da alay edilmesine zemin hazırlamaktadır.

4.4. “Sözel Saldırıda Bulunulabilen/İnsanlar Bana Sözlü Olarak Zarar Verdiler”

Köyün Kamburu romanında “çalık oyunu” ifadesi ile Kerim sık sık hem sözel saldırıya hem de dışlanmaya maruz kalmış (s. 265).

“Çalık kısmında oyun çok olur haa!” (a.g.e., 43) cümlesi de sözel olarak Çalık’ın engelli birey olmasından dolayı karşılaştığı saldırılardan biridir.

“- Yıl uğursuzun...” demişler köpek!... Sen şimdi ananın işine yapış, harmanı hayırlısıyla kaldır da...

- Biz bu çalıklığımızla orağın, harmanın hakkından gelemeyiz ki...”(s. 71). Sözel saldırı örneğinin yanı sıra bu cümlede Çalık’ın kendisi ile ilgili olarak acizliği de dikkat çekicidir. Toplumun Çalık’a atfettiği özellikler Çalık’ın kendisi tarafından da benimsenmeye başlanmıştır.

4.5. “İnsanlar Bana Sözlü Olarak Zarar Verdiler”

Anket sorularına verilen yanıtlardan birini oluşturan bu savın eserde de söz konusu olduğu belirtilebilir. Medreseye yerleşen Çalık, fiziksel özelliğinden dolayı zayıf ve aciz görüldüğünden sözel saldırıya maruz kalır. Kendini koruyamayacağı düşüncesi Çalık’a yöneltilen bu sözel saldırının kolaylıkla fiziksel şiddete dönüşmesine yol açar. Ancak Çalık Kerim’in bu önyargıyı yıkararak güç gösterisinde bulunması onun medrese içinde dokunulmazlığını kazanması anlamına gelir. Zira Çalık’a saldıran kişi bile onun bu gücünü överek güçlü olmanın altını çizer.

4.6. “İnsanlar Benden Korktular”

Ankette karşımıza çıkan engellilerden korkma, romanda özellikle Kara Abuzer karakteri üzerinden edebi eserde de okuyucuya aktarılmaktadır.

“...Kara Abuzer, evvel-eski Çalık milletinden ürküyordu. “Çalık kısmını Allah neden böyle çalık yaratmış bakalım? İnsanoğluna bela yaratmış. Şunu bir kızdırdın mı, başına dünyanın belası birikir. Karnın şişer,

gözün marazlanır. Maldan, davardan, göreceğin zarar da fazladan... Aman hey Allah! Aman kurban olduğum bizi şu Çalığın uğursuzluğundan korusun! Nasıl etsek de şunu yayladan sürüp çıkarsak!” (s. 63).

Kerim, çiftlikteki bir bela, bir uğursuzluk olarak görülmektedir. Çalık'ın bu şekilde uğursuz kabul edilmesinin tek sebebi de onun engelli oluşunda açıklanmakta ve onunla sorun yaşamaktan, insanların başını belaya sokacağı için, herkesin kaçınması gerektiği yargısında bulunmaktadır.

Bu görüşe benzer olarak, engelli olmanın istenilmeyen bir durum, bir cezalandırma türü olarak ortaya çıktığı da kitapta aktarılmaktadır:

“Borcunu ödemezlendin mi, yarın öte dünyada cehennemini boylarsın. “Vallah billah...” dedin “bizi yaylaya çıkar, ilk gecede istediğini yap!...” dedin. Şart olsun, karnın yarılır. Şu Çalık oğlana dönersin! - Aman Töbe de... Ölmeli daha iyi...” (s. 65) cümleleri çalık olmanın kötü örnek teşkil ettiğini ve insanları korkutma aracı olduğunu vurgular.

Ayrıca bu aktarılanların dışında kitapta engelin avantaja çevrildiği durumların da olduğu ifade edilmelidir. Engelli bireyin bazı yetilerinin kısıtlı olması sebebiyle diğer insanlardan farklı düşünülmesi, engelli olmayan insan eylemlerini yerine getirememesi bu farklılığın sebeplerindedir. Kitapta anlatılan zaman, engeli olmayan insanların bile, engelli raporu almak için büyük çaba sarf ettiği bir dönemdir. “Bu sefer sırtını essahtan zorlu yere dayayan Kavut Abuzer, oğlu Sülük için önce bedel verdi, sonra da Sivas'ın askeriye hastanesinden sakatlık raporu çıkarttı. Şu kadar altına, bir düztaban raporu ki, fazladan bacaklarda ordubozan görünüyor” (a.g.e., 167). Toplumsal olarak yozlaşmanın da bir görünümü olan bu sakatlık raporunun sebebi ise askeri görevden muaf tutularak kaçma çabasıdır. Kitapta yer alan “Çorum toprağı seferberlik kıyameti içinde böyle debelenirken Parpar'ın oğlu Kerim çalıklığının faydasını görmüş, askerlikten yakasını kurtarmıştı” (a.g.e., 151) cümlesi, engelli olmanın Çalık için bu durumda avantajlı olduğunu vurgusunu pekiştirir.

Yukarıda da sık sık vurgulandığı üzere engelli bireylere acındığı ve dolayısıyla da bu insanlara yardım edildiği kitabın bir gerçeğidir. Çalık'ın kendi ifadesi ile bu gizil anlam bir kez daha pekişmektedir. Zira Çalık'ın hafız olması onu zengin, dolayısıyla da güçlü bir insan yapmıştır. Bu durumun avantajı “Çalık Hafız yapabileceği işleri enine boyuna hesapladıktan sonra: “akıllı ol oğlum –dedi-, neyin eksik hamdolsun? Çalıklıkla hafızlık da cabası... göreyim seni, hiç bakma sıçra! Ya devlet başa, ya kuzgun leşe...”(s. 158) cümleleri ile daha da açıklayıcı olmaktadır.

Çalık Kerim'in engelinin *avantaj* olarak görüldüğü bir diğer konuyu da Molla Kasım dile getirir:

“Molla kısmının her şeyi paradır, bağırması, salya-sümük ağlaması... Molla Kasım, Çalık Kerim'e bir zaman baktı, ne düşündüyse düşündü, güldü-: Oğlum, senin yalnız ağlaman para değil, böyle çalık oluşun da ayrıca Mısır hazinesi değerinde. Şundan ki, herif şimdi, karıyı üçten dokuza şartlayıp boşadı. Yeniden almamış da edememekte... Kitabın yazdığına göre “Hülle” gerek... Hülle, yani, karıyı başkasına nikâhlayıp gerdekeyecekler. Herif ertesi sabah boşayacak da kavut kocası yeniden alacak... İşte senin gibi çarpık herifleri Allah hülleci yaratmış. Herifin yüreği bozulmaz. ”Adaam sen de...” Benim karı ne biçim bir alçak olmalı ki buna elini tutturmalı... Oh işi ucuz geçiştirdik” diye sevinir. Oysa karı milletin oyununa hiç akıl ermez ve de karı kısmına güç yetmez. Evet, sende iş çok Çalık Molla...” (s. 124) sözleri ile çalıkların kadınlar tarafından beğenilmediği düşüncesi ile söz konusu küçümseme ve inançların suiistimal edildiği vurgusu burada da pekiştirilmektedir.

Narlıca halkına göre, insanın fiziksel özelliğini, insan ruhunun iyi ya da kötü oluşu belirlemektedir. Allah eğer bir kulunu kambur yarattıysa bu, o kulun kötü olmasının sonucudur. Kerim'in çalık olması da onun kötü bir insan olduğunu ve köye uğursuzluk, bela getirdiğini göstermektedir. Bu ifadeye bir diğer destekleyici örnek ise Parpar Ahmet üzerinden gerçekleştirilebilir. Uzun Hocanın Parpar hakkındaki “adamın huyu suratına vurur ya bu kadar mı vurur? Herif bildiğimiz canavar...” (s. 22) ifadesi kişinin karakteri ile dış görüntüsünün birbiri ile nasıl ilişkilendirildiğinin en açık örneğini teşkil eder. Dış görüntüsü güzel ya da *normal* değilse kişi de kötü olduğu için korku unsuru olarak görüldüğü varsayımı çıkarılabilir. Bu da ankette aktarılan olan “İnsanlar Bana Güvenmedi” cevabı ile örtüşmektedir. Kişilerin, kötü olduğu ve bela getireceği inancı Çalık Kerim'in köylüler tarafından güvensiz bir insan olarak görülmesine yol açmaktadır.

“Düşünelim bir kere hey Müslümanlar! –diyerek iki dizi üstüne geldi-. Düşünelim ki Sürgün Kırımı yılı o kadar adamı neden temizledi? Sonunda gavur Ali ağa bu oğlanın deyyus babasını alıp götürünce illet nasıl defoldu? Kurban olduğum Allah, insanları neden çeşit çeşit yaratmış? Hepimizi kalıp dökmesi neden birbirimize benzetmemiş? Şu sebepten benzetmedi ki, insanoğluna ruh vermiştir. Ruh görülmez. Ruhlar da iki çeşit: şeytanı var, keleşği var. Allaktır, her birimizi ayrı kalıpta yaratmış ki, yüzümüzden gözümüzden ruhumuzun ne mal olduğu anlaşılacak... Bir adam Çalık’sa, sopa gücüyle doğmuşsa, fazladan suratında iman nuru yoksa, ruhu şeytan ruhudur. Bu böylece bilinmeli, ona göre hesabı görülmeli.

Muhtar Kadir ağa can sıkıntısı ile sordu:

- Peki, anladık. N’apılınsın? Pisi yatırıp keselim mi?

- Hükümet kanı aramasa, kitap, “yatır kes” demektedir. Neden? Çünkü ben kaç zamandır farkındayım. Narlıca’ya bir uğursuzluk çöktü kardaşlar, köyde bet bereket kalmadı” (s. 108).

Uzun hocanın cümlelerinden Çalık’ın kötü biri olduğunu varsayımı çıkar. Köye bela, uğursuzluk, kıtlık gelmesini istemeyen, Çalık’ı köyden göndermeye çalışmalıdır. Ayrıca bu ifadeler tekrar dinin diğer bir deyişle kitabın, kişilerin çıkarları doğrultusunda nasıl kullanıldığını da gözler önüne sermektedir. Bireysel menfaatler söz konusu olduğunda, fiziksel farklılığın ötekileştirme aracı olarak kullanıldığına en açık örnektir. Zira Uzun hocanın bu sözleri sarf etmesinin sebebi Çalık’ın Uzun Hoca’yı, bir kız çocuğuna cinsel istismarda bulunurken gizlice gözetlemesidir. Köydeki saygınlığını ve işini kaybetme korkusu ile Hoca, Çalık Kerim’i köyden uzaklaştırmayı hedefler. Bu amacını gerçekleştirmek için tüm köyün desteğini alarak Çalık Kerim’in köyden sürülmesini ister.

Çalışmanın başında da dile getirildiği gibi engelli bireylerin toplum tarafından kabul görmeyişinin sebeplerinden birisi, onların üretim sürecine katılamamalarıdır. Çünkü bireylerin toplumdaki konumunu ve önemini onların gücü, özellikle de maddi gücü belirlemektedir. Söz konusu durum, edebi eserde başlangıçta alay edilen, dışlanan Çalık’ın maddi durumuna bağlı değişimlerle de açıklanabilir. Çalık’ın, eserdeki sosyal konumunun değişimi “Petek başını eğmiş, cilveli cilveli gülümseyerek dinliyordu:

“Şu Hafız kalıbının gösterdiği gibi değil- diye düşünüyordu-. Eline beline diline gayet sağlam bir herif... Başkası olsa neler etmez? En azından, olanları köy odasında söyler de seni dile düşürür. Erkek kısmının hiç biri karıya para vermezken, bu Hafız üstelik para getirmekte kardaş, bir eşek yükü para ki harcamakla tükenmez” (s. 270) ve “-Önceleri eğlenirdi, “Şuna bak, şu da adam gibi bir adam mı?” diyerek... ama köyü eşkıya baskısından koruyunca ağzı değişti. Bir gün ne dese iyi? “Meryem abla! Hafız ağam yürekliymiş gördün mü, hemi yürekli hemi de gövdeli maşallah boğa gibi...” dedi de gülüverdi.” (s. 234) ifadelerinde belirgin hale gelmektedir.

Sonuç

Çalık Kerim eser boyunca yazar tarafından, olay örgüsü ağırlıklı bir anlatımla tarafsız ve mesafeli bir tutum ile okuyucuya aktarılmaktadır. Çalık Kerim’in nasıl bir karakter olduğunu okuyucu, onun dışında gelişen diyaloglar ve olay örgüsü çerçevesinde anlar. Çalık Kerim karakteri analiz edilirse onu sosyal ağı içinde ele almak gerekir. Zira Çalık, çiftlikteki işvereni, ağası konumundaki Hanefi’nin dilinden çalışkan ve cesur bir karakter olarak resmedilirken Narlıca köyünde dışlanır. Hanefi’nin, Çalık Kerim’in okuma yazma bilmesini, ilahileri oldukça güzel okumasını ve yüreğinin saf oluşundan hayvanlara da uğurlu geldiğini dile getirmesi, Kerim’in yaylada sevildiğini gösterir. Hanefi karakterini yazarın dürüst ve çalışkan olarak aktarması ve Çalık Kerim’in ağasına karşı dürüst ve samimi davranması, kendisine nasıl davranılıyorsa Çalık’ın da o şekilde davrandığını belirtmesi dikkat çekicidir. Bu, karakter analizi için kilit bir noktadır. Zira bulunduğu ortamın özelliği ve ona olan tavrı, Çalık Kerim’in kendini nasıl bir karakter olarak sergileyeceğinin de belirleyicisi konumundadır.

Köyün Kamburu aslında engelli bir bireyin tüm dışlanmışlıklara, aşağılanmalara karşı mücadelesini, bireyin kendini ailesine ve topluma kabul ettirme, yaşamaya tutunma çabasını işleyen bir romandır. Çalık, içinde bulunduğu köyün onu dışlamasına rağmen, zamanla güçlü bir karaktere evrilmiştir. Bu değişimi sağlayabilmek için okuma yazma öğrenmiş, hafızlığa yükselmiş, savaşın patlak verdiği kriz döneminde

silah kullanmada ustalaşarak tüm köylüye ve eşkıyalara gözdağı vermiştir. Köylünün yaşamını ve değerlerini analiz etme yeteneği sayesinde kapalı ilişkileri sürdürmede de başarılı hale gelmiştir. Tüm bu süreçlerin sonunda başta *kağnı kazığına* benzetilen Çalık, daha sonra *boğa gibi güçlü* ifadesi ile anılır. Çalık, engelinden dolayı zayıf görüldüğü için başlangıçta dışlansa da, toplum içinde ağa olarak adlandırılarak engelinin yeniden yorumlanmasını sağlar. Aynı bireyden, aynı bireysel özellikten ve hatta aynı bireyin kendisi tarafından bile bu denli zıt iki görüşün eserde aktarılması, engellilik söz konusu olduğunda sosyal modelin temel vurgusu olan sorunun esas kaynağının toplum ve onun bakış açısı olduğu ve dolayısıyla da değişmesi gerekenin yine toplumun kendisinin olduğu iddiasını hatırlatır. Çalık'ın toplumu değiştirme çabası onun bireysel çabaları ile mümkün olur.

Bu da, eser ve sosyal model arasındaki bir diğer benzerlik engelliliğin kültürel bir adlandırma olmasına örnek teşkil eder. Güç odaklı ilişkilerin hâkim olduğu bir kültürde, gücü elinde bulunduranın da bu yoruma yön vermesidir. Askerlikten muaf tutulma amacıyla engelli raporu almak da tıbbi modelin eserde aktarımıdır.

Sosyal ilişkilerin güç odaklı olduğu aşikârdır. Eserde de başlarda dışlanan Çalık, güçlü biri haline geldiğinde toplum tarafından *ağa* olarak nitelendirilen biri olur. İnsanlar her ne kadar onu dışlasalar da o, zekâsı ve çalışkanlığı sayesinde bütün isteklerine kavuşmuş ve hatta *çalık* oluşunu değerlendirebilmiştir. Yazar, eserdeki kahramanların *çalık oyunu* ifadesi ile sık sık dile getirdikleri oyunların hepsini Çalık'ın ustalıklı ve gizlice yaptığını da okuyucuya aktarır. Köylüler Çalık'ın kadınlarla yasak ilişkiye girdiğini, bunun da çalıklardan beklenen bir davranış olduğunu söyler. Bir diğer örnek de eserin başında Çalık'ın acınmaması gerektiği zira onun ileride herkesten zengin olacağı ve kendine tüm köylüyü muhtaç edeceğidir. Sonraki bölümde Çalık köylünün çalıklardan beklediği her şeyi yapar. Ancak bu, köylülerin haklı olduğu anlamına değil, bilakis eserde vurgulanan, köylülerin önyargı ve tutumu, Çalık'ı, hayatta kalabilmek için bu mücadeleleri vermek zorunda bıraktığı anlamına gelir. Sonuç olarak Çalık kendisine biçilen tüm rolleri altüst eder.

Farklı tutum ve amaçlarla kaleme alınmalarına rağmen, ele alınan her iki eserin de ortak noktalarının var olduğu göze çarpmaktadır. Her iki çalışmanın da incelenmesinin ardından engelli bireylerin toplumun ötekisi konumunda olduğu söylenebilir. Bir yazar tarafından kaleme alınan *Köyün Kamburu*'nda ve bir sosyoloğun bilimsel bir çalışması olan *Türkiye'de Özürlü Birey Olma. Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*'da engelli bireyler dışlanma, acınma, alay edilme, korku unsuru olarak görülme, cinsel kimliğin yok sayılması, aciz görülme, sözel ve fiziksel saldırıda bulunulma, güvenilmeme gibi ortak tutumlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Anket cevaplarından sadece *İnsanlar Beni Merak Ettiler* yanıtı eserde bulunmamaktadır. Bir diğer yanıt olan *İnsanlar Beni Dilenci Konumunda Gördüler* yanıtı ise eserin akışında dolaylı yoldan gerçekleşir. Köylülerin Çalık Kerim'e acıyarak yardım etmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Engelli bireylerin evlilik söz konusu olduğunda karşı karşıya kaldığı problemlerin de iki çalışmada birbiri ile örtüştüğü görülür.

Romanda farklı olarak engelli birey, toplumun saygı duyduğu din ve ahlak kurallarından menfaati doğrultusunda faydalanmakta, hatta onları kendi çıkarları için değiştirebilmektedir. Toplum engelli bireyleri ne kadar olumsuz tutumla yargılasa da, bireylerin kendi menfaatleri söz konusu olduğunda *engelliymiş gibi* davranmakta sakınca görmediği de dikkat çekici bir diğer örnektir. Eserde din ve dini her türlü ifadenin günlük konuşmalarda ve insan davranışlarında yön verici bir kritermiş gibi aktarılması tüm bu ilişkilerin temelinde yer alır.

Engelli bireylere karşı tutumların farklı olduğunu Burcu çalışması ile ortaya koymuştur. Toplumun engelli bireylere karşı tutum ve davranışları temel alan amacımız doğrultusunda, çalışmanın sonunda farklı zamanlarda olsa da engelliliğe bakışın değişmediği gözler önüne serilmiştir. Bilimsel sonuçlar ile roman örgüsü dâhilinde engelli bireylere davranışlar benzer hatta aynıdır. Burcu'nun ulaştığı sonuçların, bilimsel ve birçok katılımcının cevabı söz konusu olması sebebiyle daha kapsamlı olması kaçınılmazdır. Romanda ise bir kişi ve zaman dilimi ele alındığı için daha dar kapsamlı ve tek bir olay örgüsü çerçevesinde sunulmuştur. Benzer noktaların değinildiği durumlarda ise birbirine tamamen zıt tutum ve ifadeler bulunmamaktadır. Sonuç olarak, bilimsel çalışma ile edebiyatın ortak noktada bulunduğu ve de aynı sonuçlara ulaştığı görülmüştür. Engelli bireylere karşı acımanın, dışlamanın, alayın, eksik görmenin

bilimsel ve sanatsal sunumu karşılaştırılmıştır. Dikkat çekici bir noktada Kemal Tahir'in, sosyal model sistematik bir halde ortaya çıkmadan önce, sosyal modele yön verici nitelikte bir eser kaleme almış olmasıdır. Bilimsel çalışma, yaklaşık elli yıl önce yazılan edebi eserin günümüze etkisinin hâlâ devam ettiğini somut bir şekilde desteklemiştir.

Kaynakça

- Aygün Cengiz, S. (2019). “Psikolojik Folklor Bağlamında Kemal Tahir’in Köyün Kamburu Romanında ‘Öfke’”. *Turnalar Uluslararası Hakemli Türk Dili, Edebiyat ve Çeviri Dergisi*, 21 (73), 30-40.
- Bezmez, D., Yardımcı, S. & Şentürk, Y. (2011). *Sakatlık Çalışmaları. Sosyal Bilimlerden Bakmak*. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Braddock, L. D. & Parish, S. L. (2001). “An Institutional History of Disability”. G. L. Albrecht, K. D. Selman & M. Bury (Ed.), *Handbook of Disability Studies* içinde (ss. 11-68), Londra: Sage.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye’de Özürlü Birey Olma. Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Büyük Kapatılma. Seçme Yazılar 3*. (I. Ergüden & F. Keskin, Çev.) 4. Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- İçöz, F. (2008). *Masalda Cadı: “Ötekinin” Arketipi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Karpat, K. H. (2011). *Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*. İstanbul, Timaş Yayınları.
- Kubbealtı Lugati*. 20 Ocak 2020 tarihinde <http://lugatim.com> adresinden erişildi.
- Kula, O. B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı I*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Moran, B. (2009). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Poore, C. (2010). *Disability in Twentieth-Century German Culture*. Michigan, The University of Michigan Press.
- Schriner, K. (2001). “A Disability Studies Perspective on Employment Issues and Policies for Disabled People An International View”. G. R. Albrecht, K. D. Selman & M. Bury (Ed.), *Handbook of Disability Studies* içinde (ss. 642-662), Londra, Sage.
- Shakespeare, T. (2006). “Social Model of Disability”. L. J. Davis (Ed.), *Disability Studies Reader* içinde (ss. 197-204), Londra, Routledge.
- Tahir, K. (2002). *Köyün Kamburu*. Adam Yayınları, İstanbul.
- Thomas, C. (2002). “Disability Theory: Key Ideas, Issues and Thinkers”. C. Barnes, M. Oliver, & L. Barton (Ed.), *Disability Studies Today* içinde (ss. 38-57), Cambridge, Polity Press.